

Wojewódzki Urząd
Ochrony Zabytków w Poznaniu
61-834 Poznań, ul. Gołębia 2
tel. (0-61) 852-80-03, 852-80-04
fax (0-61) 852-80-02

Załącznik do pisma nr ...^{protokół} 6/13/2016

z dnia 29.07.2016

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

DLA OBIEKTÓW ZABYTKOWYCH W KOŚCIELE PARAFIALNYM PW. ŚW. WAWRZYŃCA W ŁOMNICY

woj. wielkopolskie, pow. nowotomyski, gm. Zbąszyń

OŁTARZ BOCZNY PW. ŚW. TEKLI
OŁTARZ BOCZNY PW. ŚW. JAKUBA
KONFESJONAŁY

STALLE I ŁAWY KOLATORSKIE
BALUSTRADA

DEKORACJA MALARSKA ŚCIAN, STROPU I PILASTRÓW W NAWIE

Przygotowała: mgr Anna Cybulska - Wojcyszyn
dyplomowany konserwator dzieł sztuki

DYPLOMOWANY KONSERWATOR
DZIEŁ SZTUKI
mgr Anna Cybulska-Wojcyszyn
tel. 607 855 275

Anna Cybulska - Wojcyszyn

DĄBROWA NOWA, 30 grudnia 2015

Archidiecezja Poznańska
w Poznaniu
Za zgodność z oryginałem
2016-03-29
Data
Ks. mgr Henryk Nowak
str. 1-20
Ekonom
opis

Na podstawie wyników wstępnego rozpoznania budowy technicznej i stanu zachowania obiektów, przy uwzględnieniu uwarunkowań historycznych, artystycznych i funkcjonalnych, proponuje się przedstawiony poniżej program prac konserwatorskich i restauratorskich. Program zakłada przeprowadzenie pełnej konserwacji i restauracji obiektów zabytkowych stanowiących wyposażenie w kościele pw. św. Wawrzyńca w Łomnicy. Opracowanie dotyczy następujących obiektów zabytkowych: ołtarz boczny św. Tekli, ołtarz boczny św. Jakuba Starszego, dwa konfesjonały, balustrada, stalle i ławy kolatorskie oraz dekoracja malarska ścian, stropu i pilastrów w nawie.

Ołtarze boczne, konfesjonały, balustrada oraz stalle i ławy kolatorskie powstały w jednym warsztacie. Są wykonane z tych samych materiałów, w tej samej technice. Ze względu na eksponowanie w tym samym wnętrzu zachowały się w podobnym stanie, mają podobną ilość warstw wtórnych, podobne zniszczenia.

---

1. OŁTARZ BOCZNY PW. ŚW. TEKLI

Określenie zabytku: ołtarz boczny

Rodzaj: rzeźba drewniana polichromowana, złocona, srebrzona

Datowanie: około 1770 r.

Styl: rokokowy

Autor, warsztat, szkoła: nieznany

Materiał / technika: drewno / snycerka / polichromia / złocenia / srebrzenia / rzeźby / w polu głównym obraz olejny

Opis:

Ołtarz boczny o wyraźnych cechach architektury i ornamentyki rokokowej. Ołtarz drewniany, przyścienny, polichromowany i złocony, zdobiony dekoracją snycerską i rzeźbiarską. Składa się z sarkofagowej mensy i jednoosiowej nastawy. W centralnym miejscu w zdobionej ramie umieszczono obraz olejny z przedstawieniem św. Tekli. Boki nastawy ołtarzowej ujęte dekoracjami ornamentalnymi nawiązującymi do form uszaków. Po bokach, na niewielkich cokółkach znajdują się figury świętych rzeźbione w drewnie. W górnej części ołtarza główka aniołka ze skrzydełkami. Ołtarz zdobiony jest ornamentyką charakterystyczną dla stylu rokoka, o typowych rocaillowych formach.

Powierzchnia ołtarza jest polichromowana. W wykonanych odkrywkach odnaleziono oryginalną warstwę malarską o motywach roślinnych i zwierzęcych. Odsłonięto fragmenty z malowanym lwem, ptaszkiem, motylkiem. Dekoracje malarskie malowane są lekko, swobodnie, z dużą dbałością o szczegóły.

Stan zachowania i przyczyny zniszczeń:

Polichromowana powierzchnia ołtarza została kilkakrotnie przemalowana kryjącymi powłokami olejnymi. Elementy złocone i srebrzone zostały wtórnie pokryte szlagmetalem i brązem. Z biegiem lat pociemniały i utraciły swój pierwotny połysk. Powierzchnia ołtarza, złocień i rzeźb mocno zabrudzona.

Obraz olejny zabrudzony, o pociemniałej warstwie werniksu. Widoczne dość silne deformacje płóciennego podobrazia, szczególnie w górnej części obrazu.

Podłoże ołtarza z drewna sosnowego zostało zaatakowane przez owady, jest osłabione, wymaga dezynfekcji oraz impregnacji. Na powierzchni ołtarza widoczne są otwory wylotowe po owadach. Żerowisko jest czynne.

W drewnianym podobraziu występują drobne ubytki, uszkodzenia mechaniczne, pęknięcia, dziurki po wbijanych gwoździach i pineskach. Niektóre połączenia stolarskie uległy rozluźnieniu, a na stykach poszczególnych desek występują bądź szczeliny, bądź też wykruszenia warstwy malarskiej i złocień.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

Prace wstępne:

1. Wykonanie wstępnych oględzin obiektów, inwentaryzacji oraz dokumentacji konserwatorskiej i fotograficznej stanu zachowania ołtarza przed konserwacją.
2. Wystawienie rusztowania.
3. Wykonanie badań z zakresu historii sztuki dotyczących omawianego obiektu.
4. Demontaż ruchomych elementów. Zabezpieczenie powierzchni obrazu, rzeźb. Przewiezenie do pracowni.
5. Pobranie próbek do badań laboratoryjnych określających budowę techniczną i technologiczną.
6. Wykonanie odkrywek ustalających budowę stratygraficzną warstw oraz pierwotną kolorystykę obiektów.

Konserwacja drewnianej architektury ołtarza bocznego, dekoracji snycerskich oraz rzeźb:

7. Wstępne oczyszczenie powierzchni ołtarza z kurzu, brudu i zanieczyszczeń mechanicznych.
8. Usunięcie z ołtarza uzupełnień o niewłaściwej formie rzeźbiarskiej, bądź wykonanych z niewłaściwych materiałów.
9. Usunięcie przemalowań polichromii metodami mechanicznymi i chemicznymi. Wybór metod i środków uzależniony będzie od wyników badań spoiw warstwy oryginalnej i warstw wtórnych, zwłaszcza leżących bezpośrednio na oryginale oraz od rezultatów prób przeprowadzonych na obiekcie.
10. Wykonanie zabiegu końcowego doczyszczania powierzchni.
11. Usunięcie wtórnych złocień i srebrzeń wykonanych szlagmetalem lub brązami, metodami mechanicznymi lub/ i chemicznymi.
12. Kontrola i naprawa szkieletu konstrukcyjnego ołtarza. Ewentualnie wymiana zniszczonych elementów drewnianej struktury ołtarza na nowe wykonane z drewna sezonowanego.
13. Dezynfekcja i dezynsekcja przy zastosowaniu odpowiednich środków chemicznych zwalczających drewnojady (Xirein).
14. Impregnacja wzmacniająca drewno po wcześniej przeprowadzonych próbach działania rozpuszczalników na warstwy malarskie. Jako impregnat proponuje się zastosowanie preparatu Paraloid B-72 w toluenie. Impregnacja drewna prowadzona z zastosowaniem dwóch metod: poprzez kąpiel w roztworze 6-12% Paraloidu B-72 w toluenie oraz przez nanoszenie pędzlem 5% roztworu.
15. Oczyszczenie powierzchni drewna z nadmiaru tworzywa i pozostawienie drewna zawiniętego folią w celu powolnego odparowania rozpuszczalnika.

16. Prace stolarskie i snycerskie: Uzupelnienie duzych ubytkow drewna wstawkami z drewna dobranego gatunkowo do oryginalnego. Uzupelnienie drobnych ubytkow formy i otworow po szkodnikach kitem trocinowym na bazie POW. Sklejenie rozluźnionych polaczen stolarskich. Do klejenia uzyty zostanie klej glutynowy oraz kolki drewniane. Opracowanie powierzchni kitow.

Konserwacja polichromii i zlocen na oltarzu bocznym:

17. Usuniecie osadu zanieczyszczen powierzchniowych.
18. Podklejenie, wykonanie konsolidacji strukturalnej na powierzchni zabytkowej.
19. Zabezpieczenie oryginalnej polichromii werniksem retuszarskim.
20. Uzupelnienie ubytkow w warstwie gruntow pod zlocen i srebrzenia zaprawa kredowo-klejowa oraz pod polichromie i w rzezbach. Polozenie pod zlocen i srebrzenia wlasciwych podkladow. Opracowanie powierzchni uzupelnien.
21. Wykonanie konserwacji zachowanych partii zlocen, wypunktowanie zlodem i srebrem w proszku lub w plátku. Wykonanie rekonstrukcji w obrębie wiekszych ubytkow zlodem plátkowym oraz partii srebrzonych srebrem w plátku (w technice zgodnej z technika oryginału). Polozenie laserunkow na partie srebrzone.
22. Uzupelnienie ubytkow polichromii: Wykonanie retuszy konserwatorskich w miejscach przetarć i ubytkow warstwy malarskiej na powierzchni oltarza oraz rzezb. Wykonanie rekonstrukcji polichromii w obrębie wiekszych ubytkow metoda naśladowcza, przy uzyciu farb zwyczajnych (Restauro, Maimeri).

Konserwacja obrazu z oltarza bocznego:

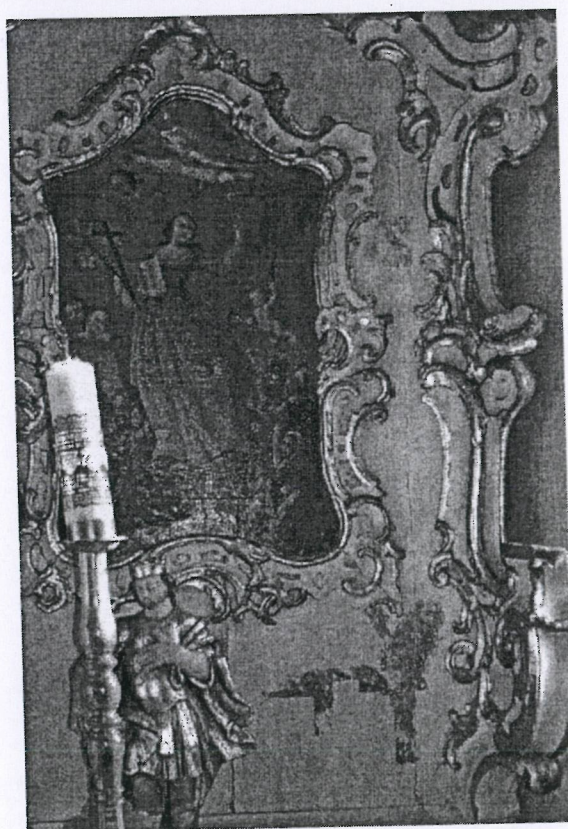
23. Oczyszczenie lica i odwrocia obrazu z kurzu, brudu, zanieczyszczen powierzchniowych.
24. Usuniecie pociemnialego werniksu.
25. Usuniecie pociemnialych retuszy konserwatorskich i ewentualnych przemalowan warstwy malarskiej.
26. Wykonanie reparacji lokalnych plóciennego podobrazia. Ewentualne sklejenie rozdarc, wstawienie nitki w miejsca uszkodzonego plótna. Prostowanie podobrazia.
27. Wykonanie konsolidacji wszystkich warstw technologicznych.
28. Uzupelnienie ubytkow w zaprawie kitem „wiedeńskim” barwionym na kolor oryginalnego gruntu. Opracowanie faktury kitow.
29. Przygotowanie plótna dublazowego. Wykonanie dublazu ze spoiwem Beva 371. Oczyszczenie lica i odwrocia obrazu z nadmiaru spoiwa.
30. Naciagniecie obrazow na nowe drewniane krosna, ruchome i sfazowane.
31. Zalozenie werniksu retuszarskiego.
32. Kolorystyczne uzupelnienie ubytkow warstwy malarskiej farbami akwarelowymi (Schmincke) oraz zwyczajnymi (Maimeri).
33. Koncowe zabezpieczenie powierzchni obrazu werniksem koncowym (Schmincke).

Prace koncowe:

34. Koncowe zabezpieczenie powierzchni odpowiednimi werniksami i woskami.
35. Oczyszczenie z rdzy i zabezpieczenie antykorozyjne elementow metalowych uzytych do montazu (kompleksor, minia olowiowa akrylowa, farba chlorokauczukowa).
36. Montaz ruchomych elementow przy uzyciu pierwotnie stosowanych elementow metalowych. W wypadku koniecznosci zastosowania dodatkowych polaczen srubowych przewiduje sie uzycie wkrętow nierdzewnych.
37. Demontaz rusztowania.
38. Wykonanie dokumentacji fotograficznej po konserwacji oraz koncowej dokumentacji powykonawczej wg obowiazujacego schematu w trzech egzemplarzach.

Fot. 1 Ołtarz boczny pw. św. Tekli, stan przed konserwacją.

Fot. 2 Ołtarz boczny pw. św. Tekli, stan przed konserwacją.

Fot.3 Ołtarz boczny pw. św. Tekli, stan przed konserwacją.
Widoczny fragment oryginalnej warstwy malarskiej.

Fot.4 Ołtarz boczny pw. św. Tekli, stan przed konserwacją.
Widoczny fragment oryginalnej warstwy malarskiej.

---

2. OŁTARZ BOCZNY PW. ŚW. JAKUBA STARSZEGO

Określenie zabytku: ołtarz boczny

Rodzaj: rzeźba drewniana polichromowana, złocona, srebrzona

Datowanie: około 1770 r.

Styl: rokokowy

Autor, warsztat, szkoła: nieznany

Materiał / technika: drewno / snycerka / polichromia / złocenia / srebrzenia / rzeźby / w polu głównym obraz olejny

Opis:

Ołtarz boczny o wyraźnych cechach architektury i ornamentyki rokokowej. Ołtarz drewniany, przyścienny, polichromowany i złocony, zdobiony dekoracją snycerską i rzeźbiarską. Składa się z sarkofagowej mensy i jednoosiowej nastawy. W centralnym miejscu w ramie obraz z wyobrażeniem świętego Jakuba Starszego Apostoła. Boki nastawy ołtarzowej ujęte dekoracjami ornamentalnymi nawiązującymi do form uszaków. Po bokach obrazu centralnego na niewielkich cokołach znajdują się figury świętych z atrybutami, rzeźbione w drewnie i dekorowane technikami pozłotniczymi. W górnej części ołtarza główka aniołka ze skrzydełkami. Ołtarz zdobiony jest ornamentyką charakterystyczną dla stylu rokoka, o typowych rocailowych formach.

Powierzchnia ołtarza jest polichromowana. W wykonanych odkrywkach odnaleziono oryginalną warstwę malarską o motywach roślinnych i zwierzęcych. Dekoracje malarskie malowane są lekko, swobodnie, z dużą dbałością o szczegóły przedstawienia.

Stan zachowania i przyczyny zniszczeń:

Polichromowana powierzchnia ołtarza została kilkakrotnie przemalowana kryjącymi powłokami olejnymi. Elementy złoczone i srebrzone zostały wtórnie pokryte szlagmetalem i brązem. Z biegiem lat pociemniały i utraciły swój pierwotny połysk. Powierzchnia ołtarza, złocień i rzeźb mocno zabrudzona.

Obraz olejny zabrudzony, o pociemniałej warstwie werniksu i deformacjach płóciennego podobrazia.

Podłoże ołtarza z drewna sosnowego zostało zaatakowane przez owady, jest osłabione, wymaga dezynfekcji oraz impregnacji. Na powierzchni ołtarza widoczne są otwory wylotowe po owadach. Żerowisko jest czynne.

W drewnianym podobraziu występują drobne ubytki, uszkodzenia mechaniczne, pęknięcia, dziurki po wbijanych gwoździach i pineskach. Niektóre połączenia stolarskie uległy rozluźnieniu, a na stykach poszczególnych desek występują bądź szczeliny, bądź też wykruszenia warstwy malarskiej i złocień.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

Prace wstępne:

1. Wykonanie wstępnych oględzin obiektu, inwentaryzacji oraz dokumentacji konserwatorskiej i fotograficznej stanu zachowania ołtarza przed konserwacją.
2. Wystawienie rusztowania.
3. Wykonanie badań z zakresu historii sztuki dotyczących omawianego obiektu.
4. Demontaż ruchomych elementów. Zabezpieczenie powierzchni obrazu, rzeźb. Przewiezienie do pracowni.
5. Pobranie próbek do badań laboratoryjnych określających budowę techniczną i technologiczną.

6. Wykonanie odkrywek ustalających budowę stratygraficzną warstw oraz pierwotną kolorystykę obiektów.

Konserwacja drewnianej architektury ołtarza bocznego, dekoracji snycerskich oraz rzeźb:

7. Wstępne oczyszczenie powierzchni ołtarza z kurzu, brudu i zanieczyszczeń mechanicznych.
8. Usunięcie z ołtarza uzupełnień o niewłaściwej formie rzeźbiarskiej, bądź wykonanych z niewłaściwych materiałów.
9. Usunięcie przemalowań polichromii metodami mechanicznymi i chemicznymi. Wybór metod i środków uzależniony będzie od wyników badań spoiw warstwy oryginalnej i warstw wtórnych, zwłaszcza leżących bezpośrednio na oryginalnie oraz od rezultatów prób przeprowadzonych na obiekcie.
10. Wykonanie zabiegu końcowego doczyszczania powierzchni.
11. Usunięcie wtórnych złocień i srebrzeń wykonanych szlagmetalem lub brązami, metodami mechanicznymi lub/ i chemicznymi.
12. Kontrola i naprawa szkieletu konstrukcyjnego ołtarza. Ewentualnie wymiana zniszczonych elementów drewnianej struktury ołtarza na nowe wykonane z drewna sezonowanego.
13. Dezynfekcja i dezynsekcja przy zastosowaniu odpowiednich środków chemicznych zwalczających drewnojady (Xirein).
14. Impregnacja wzmacniająca drewno po wcześniej przeprowadzonych próbach działania rozpuszczalników na warstwy malarskie. Jako impregnat proponuje się zastosowanie preparatu Paraloid B-72 w toluenie. Impregnacja drewna prowadzona z zastosowaniem dwóch metod: poprzez kąpiel w roztworze 6-12% Paraloidu B-72 w toluenie oraz przez nanoszenie pędzlem 5% roztworu.
15. Oczyszczenie powierzchni drewna z nadmiaru tworzywa i pozostawienie drewna zawiniętego folią w celu powolnego odparowania rozpuszczalnika.
16. Prace stolarskie i snycerskie: Uzupełnienie dużych ubytków drewna wstawkami z drewna dobranego gatunkowo do oryginalnego. Uzupełnienie drobnych ubytków formy i otworów po szkodnikach kitem trocinowym na bazie POW. Sklejenie rozluźnionych połączeń stolarskich. Do klejenia użyty zostanie klej glutynowy oraz kołki drewniane. Opracowanie powierzchni kitów.

Konserwacja polichromii i złocień na ołtarzu bocznym:

17. Usunięcie osadu zanieczyszczeń powierzchniowych.
18. Podklejenie, wykonanie konsolidacji strukturalnej na powierzchni zabytkowej.
19. Zabezpieczenie oryginalnej polichromii werniksem retuszera.
20. Uzupełnienie ubytków w warstwie gruntów pod złocenia i srebrzenia zaprawą kredowo-klejową oraz pod polichromię i w rzeźbach. Położenie pod złocenia i srebrzenia właściwych podkładów. Opracowanie powierzchni uzupełnień.
21. Wykonanie konserwacji zachowanych partii złocień, wypunktowanie złotem i srebrem w proszku lub w płatku. Wykonanie rekonstrukcji w obrębie większych ubytków złotem płatkowym oraz partii srebrzonych srebrem w płatku (w technice zgodnej z techniką oryginału). Położenie laserunków na partie srebrzone.
22. Uzupełnienie ubytków polichromii: Wykonanie retuszy konserwatorskich w miejscach przetarć i ubytków warstwy malarskiej na powierzchniach ołtarzy oraz rzeźb. Wykonanie rekonstrukcji polichromii w obrębie większych ubytków metodą naśladowczą, przy użyciu farb żywicznych (Restauro, Maimeri).

Konserwacja obrazu z ołtarza bocznego:

23. Oczyszczenie lica i odwrocia obrazu z kurzu, brudu, zanieczyszczeń powierzchniowych.
24. Usunięcie pociemniałego werniksu.
25. Usunięcie pociemniałych retuszy konserwatorskich i ewentualnych przemalowań warstwy malarskiej.
26. Wykonanie reparacji lokalnych płóciennego podobrazia. Ewentualne sklejenie rozdarć, wstawienie nitek w miejsca uszkodzonego płótna. Prostowanie podobrazia.
27. Wykonanie konsolidacji wszystkich warstw technologicznych.
28. Uzupełnienie ubytków w zaprawie kitem „wiedeńskim” barwionym na kolor oryginalnego gruntu. Opracowanie faktury kitów.
29. Przygotowanie płótna dublażowego. Wykonanie dublażu ze spoiwem Beva 371. Oczyszczenie lica i odwrocia obrazu z nadmiaru spoiwa.
30. Naciągnięcie obrazu na nowe drewniane krosna, ruchome i szfowane.
31. Założenie werniksu retuszarskiego.
32. Kolorystyczne uzupełnienie ubytków warstwy malarskiej farbami akwarelowymi (Schmincke) oraz żywicznymi (Maimeri).
33. Końcowe zabezpieczenie powierzchni obrazu werniksem końcowym (Schmincke).

Prace końcowe:

34. Końcowe zabezpieczenie powierzchni odpowiednimi werniksami i woskami.
35. Oczyszczenie z rdzy i zabezpieczenie antykorozyjne elementów metalowych użytych do montażu (kompleksor, minia ołowiowa akrylowa, farba chlorokauczukowa).
36. Montaż ruchomych elementów przy użyciu pierwotnie stosowanych elementów metalowych. W wypadku konieczności zastosowania dodatkowych połączeń śrubowych przewiduje się użycie wkrętów nierdzewnych.
37. Demontaż rusztowania.
38. Wykonanie dokumentacji fotograficznej po konserwacji oraz końcowej dokumentacji powykonawczej wg obowiązującego schematu w trzech egzemplarzach.

Fot. 5 Ołtarz boczny pw. św. Jakuba Starszego Apostoła, stan przed konserwacją.

Fot.6 Ołtarz boczny pw. św. Jakuba Starszego Apostoła, stan przed konserwacją. Widoczny fragment oryginalnej warstwy malarskiej.

---

3. KONFESJONAŁY

Określenie zabytku: konfesjonały

Datowanie: około 1770 r.

Styl: rokokowy

Autor, warsztat, szkoła: nieznany

Materiał / technika: drewno / snycerka / polichromia / złocenia

Opis:

W kościele znajdują się dwa konfesjonały o tej samej formie. W kształcie zabudowanych siedzisk z klęcznikami oraz dekoracyjnymi kratkami w ażurowych ściankach po bokach. Konfesjonały zwieńczone niewielkimi gzymsami z dekoracją rocaillową pośrodku. Na drzwiczkach znajdują się ozdobne płyciny z dekoracją nawiązującą do rocaillowych motywów. Konfesjonały pomalowane obecnie farbą w kolorze szarości ze złotymi detalami.

Stan zachowania i przyczyny zniszczeń:

Powierzchnia konfesjonałów przemalowana kryjącymi powłokami olejnymi. Elementy złożone zostały wtórnie pokryte szlagmetalem i brązą. Z biegiem lat pociemniały i utraciły swój pierwotny połysk. Powierzchnia konfesjonałów zabrudzona.

W podobraziu występują drobne ubytki, uszkodzenia mechaniczne, pęknięcia. Drewno zostało zaatakowane przez owady. Żerowisko jest czynne. Na powierzchni widoczne są otwory wylotowe, występują wykruszenia warstwy malarskiej i złocień.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

Prace wstępne:

1. Wykonanie wstępnych oględzin obiektów, inwentaryzacji oraz dokumentacji konserwatorskiej i fotograficznej stanu zachowania przed konserwacją.
2. Wykonanie badań z zakresu historii sztuki dotyczących omawianych obiektów.
3. Zabezpieczenie powierzchni konfesjonałów i przewiezienie do pracowni.
4. Pobranie próbek do badań laboratoryjnych określających budowę techniczną i technologiczną.
5. Wykonanie odkrywek ustalających budowę stratygraficzną warstw oraz pierwotną kolorystykę obiektów.

Konserwacja drewnianej architektury konfesjonałów.

6. Wstępne oczyszczenie powierzchni konfesjonałów z kurzu, brudu i zanieczyszczeń mechanicznych.
7. Usunięcie uzupełnień o niewłaściwej formie rzeźbiarskiej, bądź wykonanych z niewłaściwych materiałów.
8. Usunięcie przemalowań polichromii metodami mechanicznymi i chemicznymi. Wybór metod i środków uzależniony będzie od wyników badań spoiw warstwy oryginalnej i warstw wtórnych, zwłaszcza leżących bezpośrednio na oryginale oraz od rezultatów prób przeprowadzonych na obiekcie.
9. Wykonanie zabiegu końcowego doczyszczania powierzchni.
10. Usunięcie wtórnych złocień i srebrzeń wykonanych szlagmetalem lub brązami, metodami mechanicznymi lub/ i chemicznymi.
11. Kontrola i naprawa szkieletu konstrukcyjnego konfesjonałów. Ewentualnie wymiana zniszczonych elementów drewnianej struktury konfesjonałów na nowe wykonane z

- drewna sezonowanego.
12. Dezynfekcja i dezynsekcja przy zastosowaniu odpowiednich środków chemicznych zwalczających drewnojady (Xirein).
  13. Impregnacja wzmacniająca drewno po wcześniej przeprowadzonych próbach działania rozpuszczalników na warstwy malarskie. Jako impregnat proponuje się zastosowanie preparatu Paraloid B-72 w toluenie. Impregnacja drewna prowadzona z zastosowaniem dwóch metod: poprzez kąpiel w roztworze 6-12% Paraloidu B-72 w toluenie oraz przez nanoszenie pędzlem 5% roztworu.
  14. Oczyszczenie powierzchni drewna z nadmiaru tworzywa i pozostawienie drewna zawiniętego folią w celu powolnego odparowania rozpuszczalnika.
  15. Prace stolarskie i snycerskie: uzupełnienie dużych ubytków drewna wstawkami z drewna dobranego gatunkowo do oryginalnego. Uzupełnienie drobnych ubytków formy i otworów po szkodnikach kitem trocinowym na bazie POW. Sklejenie rozluźnionych połączeń stolarskich. Do klejenia użyty zostanie klej glutynowy oraz kołki drewniane. Opracowanie powierzchni kitów.
  16. Opracowanie powierzchni niepolichromowanych, narażonych na urazy mechaniczne – stopnie schodów, podłoga (np. preparaty na bazie oleju wazelinowego i wosków mikrokrystalicznych).

Konserwacja polichromii konfesjonatów:

17. Usunięcie osadu zanieczyszczeń powierzchniowych.
18. Podklejenie, wykonanie konsolidacji strukturalnej na powierzchni zabytkowej.
19. Zabezpieczenie oryginalnej polichromii konfesjonatów werniksem retuszerskim.
20. Uzupełnienie ubytków w warstwie gruntów pod złocenia i srebrzenia zaprawą kredowo-klejową oraz pod polichromię. Położenie pod złocenia i srebrzenia właściwych podkładów. Opracowanie powierzchni uzupełnień.
21. Wykonanie konserwacji zachowanych partii złoczeń, wypunktowanie złotem i srebrem w proszku lub w płatku. Wykonanie rekonstrukcji w obrębie większych ubytków złotem płatkowym oraz partii srebrzonych srebrem w płatku (w technice zgodnej z techniką oryginału). Położenie laserunków na partie srebrzone.
22. Uzupełnienie ubytków polichromii: Wykonanie retuszy konserwatorskich w miejscach przetarć i ubytków warstwy malarskiej na powierzchniach ambony i konfesjonatów. Wykonanie rekonstrukcji polichromii w obrębie większych ubytków metodą naśladowczą, przy użyciu farb żywicznych (Restauro, Maimeri).

Prace końcowe:

23. Końcowe zabezpieczenie powierzchni, utrwalenie powierzchni drewnianych i malarskich odpowiednimi werniksami i woskami.
24. Oczyszczenie z rdzy i zabezpieczenie antykorozyjne elementów metalowych użytych do montażu (kompleksor, minia ołowiowa akrylowa, farba chlorokauczukowa).
25. Montaż ruchomych elementów konfesjonatów przy użyciu pierwotnie stosowanych elementów metalowych. W wypadku konieczności zastosowania dodatkowych połączeń śrubowych przewiduje się użycie wkrętów nierdzewnych.
26. Demontaż rusztowania.
27. Wykonanie dokumentacji fotograficznej po konserwacji oraz końcowej dokumentacji powykonawczej wg obowiązującego schematu w trzech egzemplarzach.

Fot.7 Konfesjonał, stan przed konserwacją.

---

4. STALLE I ŁAWY KOLATORSKIE

Określenie zabytku: stalle i ławy kolatorskie

Rodzaj: rzeźba drewniana polichromowana

Datowanie: około 1770 r.

Styl: rokokowy

Autor, warsztat, szkoła: nieznany

Materiał / technika: drewno / snycerka / polichromia

Opis:

W kościele znajdują się cztery stalle i ławy kolatorskie. Wykonane w tym samym warsztacie, w tej samej technice, o podobnych kształtach i stylistyce. Zbudowane na prostokątnej podstawie z zapleckiem oraz klęcznikiem zabudowanym z przodu. Dwie stalle o przedniej płaszczyźnie wygiętej o lekko falującym przebiegu. Ławy i stalle pomalowane farbami w technice mazerunku. Powierzchnia ław podzielona malowanymi płycinami z niewielkimi dekoracjami ornamentalnymi. Dwie ławy o prostych, niewyginanych przodach ozdobione malowaną czerwoną draperią z ugrowymi chwostami, wykończoną frędzlami.

Stan zachowania i przyczyny zniszczeń:

W drewnianym podobraziu występują liczne ubytki, uszkodzenia mechaniczne, pęknięcia. Podłoże z drewna sosnowego zostało zaatakowane przez owady, jest osłabione, wymaga dezynfekcji oraz impregnacji. Warstwa malarska z licznymi ubytkami.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

Prace wstępne:

1. Wykonanie wstępnych oględzin, inwentaryzacji oraz dokumentacji konserwatorskiej i fotograficznej stanu zachowania obiektów przed konserwacją.
2. Demontaż, zabezpieczenie i przewiezienie do pracowni.
3. Pobranie próbek do badań laboratoryjnych określających budowę techniczną i technologiczną.

Konserwacja drewnianej architektury:

4. Wstępne oczyszczenie powierzchni z kurzu, brudu i zanieczyszczeń mechanicznych.
5. Usunięcie uzupełnień o niewłaściwej formie rzeźbiarskiej, bądź wykonanych z niewłaściwych materiałów.
6. Wykonanie zabiegu końcowego doczyszczania powierzchni.
7. Kontrola i naprawa szkieletu konstrukcyjnego. Ewentualnie wymiana zniszczonych elementów drewnianej struktury na nowe wykonane z drewna sezonowanego.
8. Dezynfekcja i dezynsekcja przy zastosowaniu odpowiednich środków chemicznych zwalczających drewnojady (Xirein).
9. Impregnacja wzmacniająca drewno po wcześniej przeprowadzonych próbach działania rozpuszczalników na warstwy malarskie. Jako impregnat proponuje się zastosowanie preparatu Paraloid B-72 w toluenie. Impregnacja drewna prowadzona z zastosowaniem dwóch metod: poprzez kąpiel w roztworze 6-12% Paraloidu B-72 w toluenie oraz przez nanoszenie pędzlem 5% roztworu.
10. Oczyszczenie powierzchni drewna z nadmiaru tworzywa i pozostawienie drewna zawiniętego folią w celu powolnego odparowania rozpuszczalnika.
11. Prace stolarskie i snycerskie: Uzupełnienie dużych ubytków drewna wstawkami z drewna dobrego gatunkowo do oryginalnego. Uzupełnienie drobnych ubytków formy i

otworów po szkodnikach kitem trocinowym na bazie POW. Sklejenie rozluźnionych połączeń stolarskich. Do klejenia użyty zostanie klej glutynowy oraz kołki drewniane. Opracowanie powierzchni kitów.

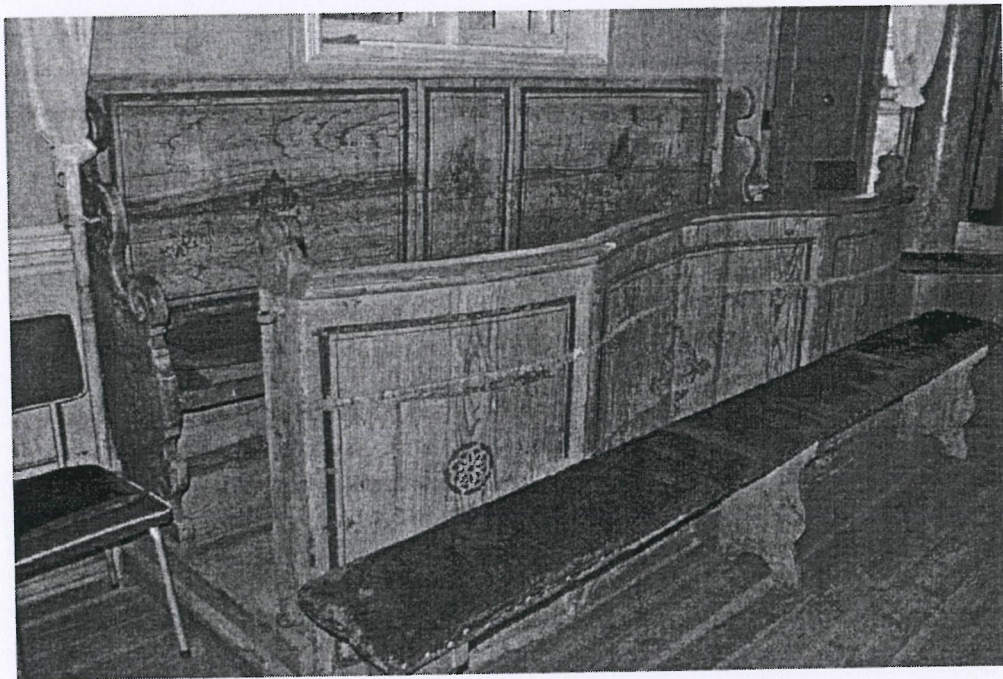
12. Opracowanie powierzchni niepolichromowanych, narażonych na urazy mechaniczne – podłoga (np. preparaty na bazie oleju wazelinowego i wosków mikrokrystalicznych).

Konserwacja elementów polichromowanych:

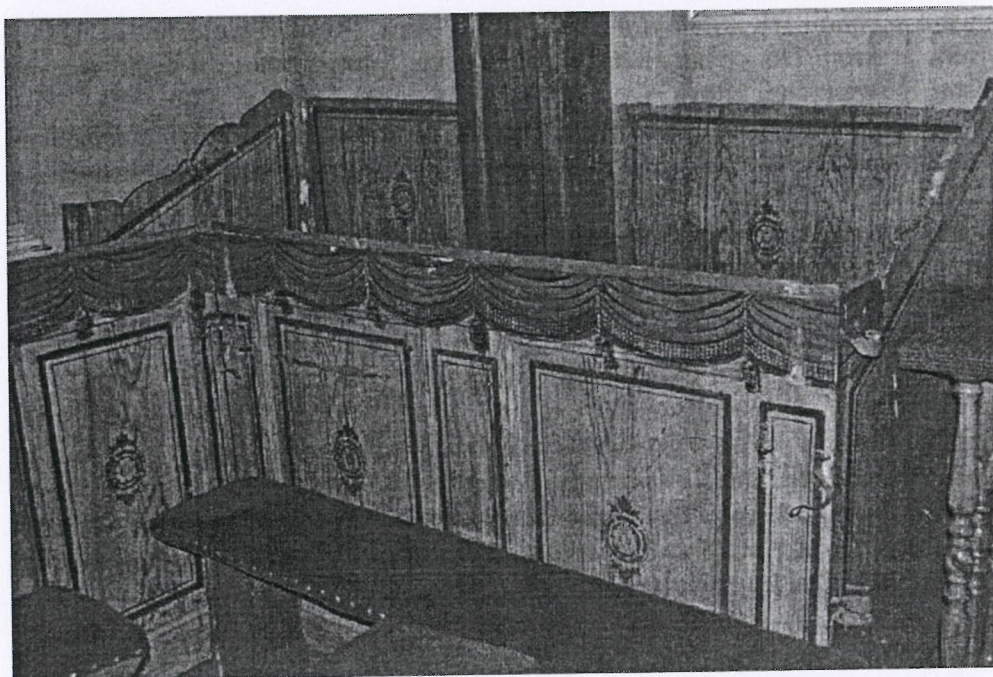
13. Usunięcie osadu zanieczyszczeń powierzchniowych.
14. Podklejenie, wykonanie konsolidacji strukturalnej na powierzchni zabytkowej.
15. Zabezpieczenie oryginalnej polichromii werniksem retuszera.
16. Uzupełnienie ubytków zapraw polichromii.
17. Wykonanie retuszy konserwatorskich w miejscach przetarć i ubytków warstwy malarskiej. Wykonanie rekonstrukcji polichromii w obrębie większych ubytków metodą naśladowczą, przy użyciu farb żywicznych (Restauro, Maimeri).
18. Opracowanie zabezpieczające i estetyczne niepolichromowanych ścian (bejca, lakier mat).
19. Końcowe zabezpieczenie powierzchni, utwalenie powierzchni drewnianych i malarskich odpowiednimi lakierami i werniksami.

Prace końcowe:

20. Montaż stalle i ław kolatorskich na pierwotnych miejscach w kościele.
21. Wykonanie dokumentacji fotograficznej stanu po konserwacji oraz końcowej dokumentacji powykonawczej wg obowiązującego schematu w trzech egzemplarzach.

Fot. 9 Stalle i ławy kolatorskie, stan przed konserwacją.

Fot. 10 Stalle i ławy kolatorskie, stan przed konserwacją.

---

5. BALUSTRADA

Określenie zabytku: balustrada

Rodzaj: rzeźba drewniana polichromowana

Datowanie: około 1770 r.

Styl: rokokowy

Autor, warsztat, szkoła: nieznanymi

Materiał / technika: drewno / snycerka / polichromia

Opis:

Balustrada oddziela część ołtarzową prezbiterium od pozostałej jego części i od nawy. Drewniana, z polichromowanymi i złożonymi detalami. Składa się z tralek u góry połączonych poręczą, na dole z konstrukcją bazy oraz z klęcznikiem.

Stan zachowania i przyczyny zniszczeń:

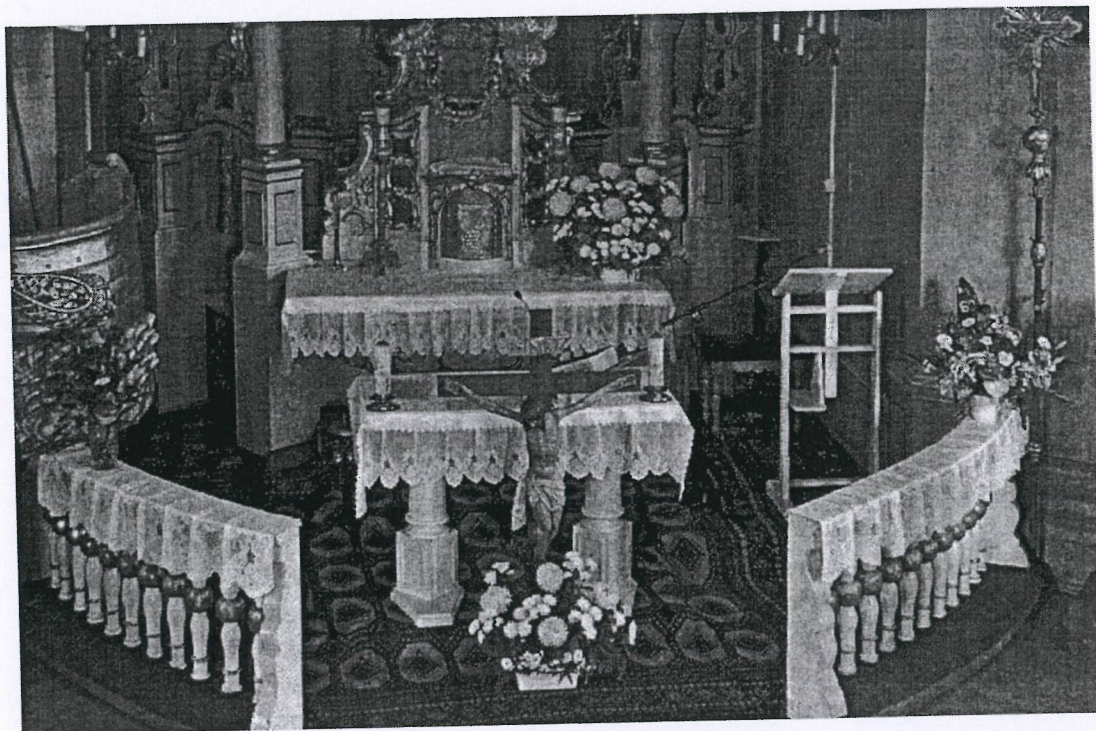
Powierzchnia balustrady silnie zabrudzona. Powierzchnia została kilkakrotnie przemalowana powłokami olejnymi w innych kolorach niż oryginalne. Elementy złożone, które pokryto wtórnie szlagentem, pociemniały i utraciły swój pierwotny połysk. Powierzchnia balustrady o dość nieetycznym wyglądzie.

W drewnianym podobrazu występują ubytki, uszkodzenia mechaniczne, pęknięcia. Drewno zostało zaatakowane przez kołatka, jest osłabione, wymaga dezynfekcji oraz impregnacji. Na powierzchni balustrady widoczne są dziurki wylotowe po owadach. Żerowisko jest czynne.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

1. Wykonanie dokumentacji fotograficznej stanu zachowania balustrady.
2. Demontaż i przewiezienie balustrady do pracowni.
3. Wykonanie odkrywek ustalających budowę stratygraficzną warstw oraz pierwotną kolorystykę obiektu i stopień zachowania warstw pierwotnych.
4. Usunięcie zanieczyszczeń z powierzchni balustrady.
5. Dezynfekcja i dezynsekcja balustrady impregnatem owadobójczym o działaniu zwalczającym i profilaktycznym (Xirein).
6. Usunięcie przemalowań polichromii, wtórnych złocień, zaplamień, metodami mechanicznymi i chemicznymi. Wybór metod i środków uzależniony będzie od rezultatów prób przeprowadzonych na obiekcie.
7. Impregnacja wzmacniająca osłabioną strukturę drewna poprzez kąpiel w roztworze 6-12% Paraloidu B-72 w toluenie.
8. Prace stolarskie i snycerskie: klejenie i wypełnienie pęknięć drewna. Uzupełnienie drobnych ubytków w powierzchni drewna kitem trocinowym oraz masami kitowymi. Opracowanie powierzchni kitów.
9. Zabezpieczenie oryginalnej polichromii werniksem retuszera (Schmincke).
10. Wykonanie retuszy konserwatorskich w miejscach przetarć i ubytków warstwy malarskiej oraz uzupełnienie złocień w technice zgodnej z oryginałem.
11. Końcowe zabezpieczenie powierzchni balustrady, utrwalenie powierzchni drewnianych i malarskich odpowiednimi werniksami i lakierami.
12. Wykonanie dokumentacji fotograficznej stanu po konserwacji oraz końcowej dokumentacji powykonawczej wg obowiązującego schematu w trzech egzemplarzach.

Fot.8 Balustrada, stan przed konserwacją.

---

6. DEKORACJA MALARSKA ŚCIAN, STROPU I PILASTRÓW W NAWIE

Określenie zabytku: dekoracja malarska ścian, stropu i pilastrów w nawie

Rodzaj: malarstwo ściennie na drewnie

Datowanie: ok. 1770 rok

Styl: rokokowy

Autor, warsztat, szkoła: nieznanymi

Material / technika: tempera na drewnianym podłożu / stolarka / snycerka / złocenia / srebrzenia / laserunki

Opis:

Ściany i strop kościoła pierwotnie pomalowane w kolorze złamanej bieli. Obecnie kilkakrotnie przemalowane farbami olejnymi. W narożnikach ośmiobocznej nawy znajdują się pilastry, które podtrzymują marmoryzowany gzyms. Pilastry ustawione są na cokołach. Cokoły wypełniają marmoryzowane płyciny z obramieniem ze złożonych półwałków. Pilastry dekorowane są rzeźbionymi i złożonymi głowicami.

Stan zachowania i przyczyny zniszczeń:

Powierzchnia ścian i stropu została kilkakrotnie przemalowana farbami olejnymi, wskutek czego nastąpiły duże zmiany plastyczno-estetyczne. Złożone elementy pilastrów zostały wtórnie pozłożone szalmetalem i brązami. Pierwotna oryginalna warstwa malarska oraz marmoryzacje na pilastrach, gzymsach i cokołach zostały przemalowane i zachowały się w stosunkowo niewielkim stopniu.

Warstwa malarska na ścianach i stropie charakteryzuje się licznymi ubytkami, występującymi głównie wokół krawędzi desek sklepiennych i zrębów ścian. Widoczne są liczne spękania i pęcherze. W wielu miejscach doszło do odspajania się polichromii wraz z zaprawą. Silne zniszczenia znajdują się w partiach podokiennych, gdzie na polichromii występują zacieki oraz widoczne są ślady zawilgocenia i odspajania się warstwy malarskiej. Na łączeniach desek stropowych występują zacieki, plamy, ubytki, wykruszenia i miejscowe spęczenia warstwy malarskiej. Powierzchnia jest silnie zanieczyszczona warstwą kurzu i brudu. Widoczne są otwory po działaniu drewnojadów.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

Prace wstępne:

1. Wykonanie wstępnych oględzin obiektu, inwentaryzacji oraz dokumentacji konserwatorskiej i fotograficznej ścian i stropu.
2. Wystawienie rusztowania.
3. Wykonanie odkrywek i sond stratygraficznych polichromii celem określenia rodzaju, techniki i chronologii nawarstwień oraz ustalenia pierwotnej kolorystyki i stopnia zachowania warstw pierwotnych.

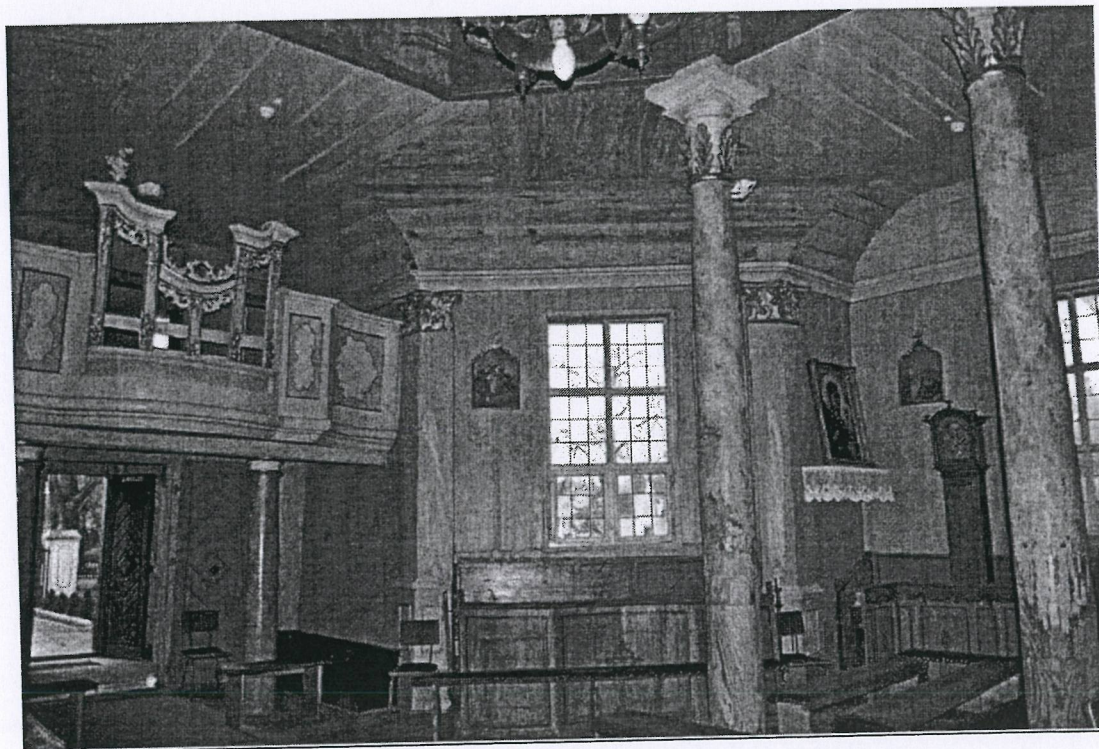
Konserwacja dekoracji malarskiej ścian, stropu i pilastrów w nawie:

4. Oczyszczenie powierzchni z kurzu, brudu i zanieczyszczeń mechanicznych.
5. Usunięcie przemalowań polichromii ścian, stropu i pilastrów metodami mechanicznymi i chemicznymi. Wykonanie zabiegu końcowego doczyszczania powierzchni.
6. Kontrola przyczepności warstw polichromii do podłoża, podklejenie odspojen.
7. Podklejenie, wykonanie konsolidacji strukturalnej warstwy malarskiej i zaprawy.
8. Wymiana elementów konstrukcji drewnianej, w przypadkach, gdy uległy destrukcji w stopniu uniemożliwiającym skuteczną naprawę.

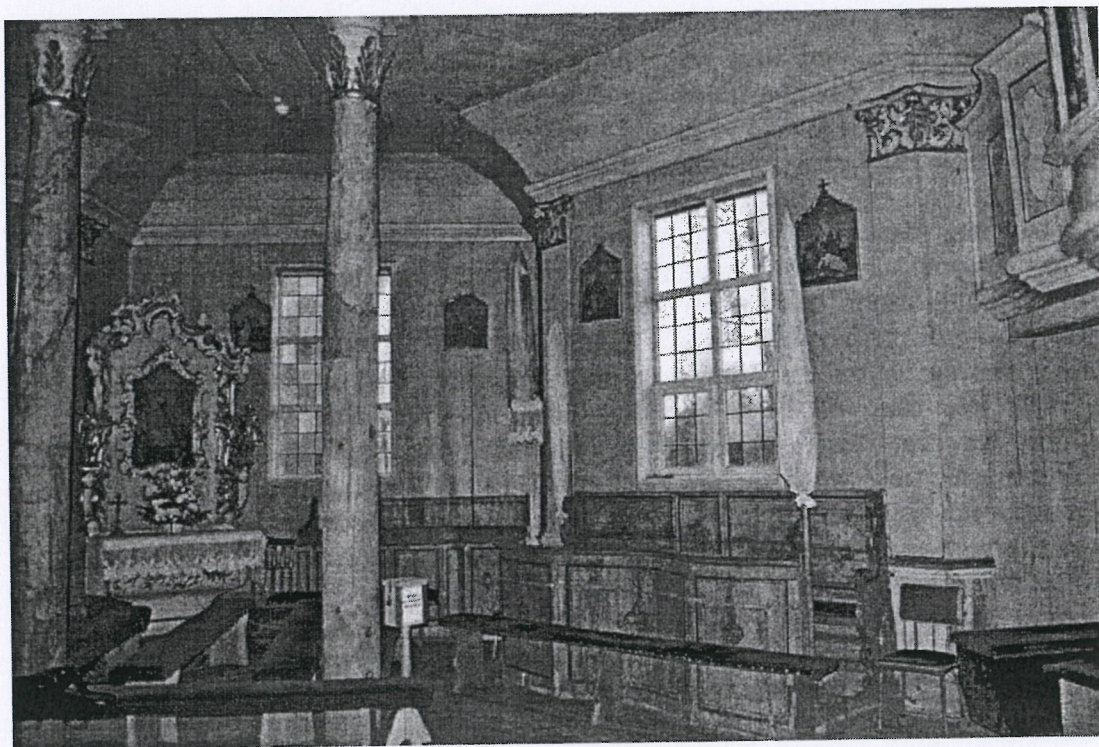
9. Zabezpieczenie powierzchni drewnianych nie pokrytych polichromią, w tym powierzchni wewnętrznych impregnatem grzybobójczym i owadobójczym o działaniu zwalczającym i profilaktycznym oraz preparatem ogniochronnym.
10. Dezynfekcja i dezynsekcja ścian przy zastosowaniu odpowiednich środków chemicznych.
11. Impregnacja wzmacniająca strukturę drewnianego podłoża roztworem Paraloidu B-72 w toluenie.
12. Zabezpieczenie oryginalnej polichromii werniksem retuszerskim.
13. Uzupełnienie ubytków drewnianego podłoża, klejenie pęknięć drewna, wypełnienie szerszych szczelin wstawkami drewna. Uzupełnienie drobnych powierzchniowych ubytków drewna i wypełnienie otworów wylotowych po owadach masami kitowymi.
14. Uzupełnienie ubytków w warstwie zaprawy oraz opracowanie powierzchni kitów.
15. Przyklejenie pasków z cienkiego płótna w miejscach łączeń desek.
16. Właściwe opracowanie powierzchni w pilastrach przeznaczonej pod złocenia i srebrzenia. Wykonanie konserwacji zachowanych partii złocień, wypunktowanie złotem i srebrem w proszku lub w płatku. Wykonanie rekonstrukcji partii złożonych złotem płatkowym oraz partii srebrzonych srebrem w płatku. Położenie barwnych, zielonych laserunków na partie srebrzone pilastrów.
17. Uzupełnienie ubytków polichromii zgodnie z wcześniejszymi wynikami badań: Wykonanie retuszy konserwatorskich w miejscach przetarć i ubytków warstwy malarskiej. Wykonanie rekonstrukcji polichromii w obrębie większych ubytków metodą naśladowczą, przy użyciu farb wodnych oraz olejno żywicznych.
18. Końcowe zabezpieczenie powierzchni malowideł odpowiednimi werniksami.

Prace końcowe:

19. Demontaż rusztowania.
20. Wykonanie dokumentacji fotograficznej stanu po konserwacji oraz końcowej dokumentacji powykonawczej wg obowiązującego schematu w trzech egzemplarzach.

Fot. 9 Kościół pw. św. Wawrzyńca w Łomnicy, wnętrze.

Fot. 10 Kościół pw. św. Wawrzyńca w Łomnicy, wnętrze.

Opracowała: mgr Anna Cybulska-Wojcyszyn, dyplomowany konserwator malarstwa i rzeźby polichromowanej, nr dyplomu 2465/2003 UMK

DYPLOMOWANY KONSERWATOR
DZIEŁ SZTUKI
mgr Anna Cybulska-Wojcyszyn
tel. 607 853 276

Anna Cybulska-Wojcyszyn